

ב"ה

התקשרות

קונטרס שבועי לאנ"ש חסידי חב"ד לחיזוק ההתקשרות
לכ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל בהרה"ק רלו"י מליובאוויטש
זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שיחות • איגרות • פניני חסידות לפה"ש • הלכות, מנהגים וטעמיהם • ניצוצות • זמנים

תשט

ערב שבת-קודש

פרשת תולדות

א' בכסלו ה'תשס"ט

שנת הקהל

יוצא-לאור על-ידי

מכון ליובאוויטש שעל-יד

צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו — המרכז

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם

א' בכסלו ה'תשס"ט – ח' בכסלו ה'תשס"ט

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ו'	א' בכסלו	הלי תמידין ומוספין פרק ג-ה.	הלי שלוחין ושותפין פרק ב.	מ"ע כח. כה. מ. מא. כז. מב.
ש"ק	ב' בכסלו	פרק ו-ח.	פרק ג.	מ"ע מג. מד. מה. מו. מז. מח. נ. נא.
א'	ג' בכסלו	פרק ט-י. הלי פסולי המוקדשין.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ד.	מ"ע קסא. מל"ת קמ.
ב'	ד' בכסלו	פרק ב-ד.	פרק ה.	מל"ת קלב.
ג'	ה' בכסלו	פרק ה-ז.	פרק ו.	מל"ת קכ.
ד'	ו' בכסלו	פרק ח-י.	פרק ז.	מל"ת קלא.
ה'	ז' בכסלו	פרק יא-יג.	פרק ח.	מל"ת קל. קכט.
ו'	ח' בכסלו	פרק יד-טו.	פרק ט.	מ"ע צא.

זמני השבוע *

תאריך	עלות השחר**		זמן ציצית ותפילין	זריחת החמה	זמן ק"ש סוף	חצות היום והלילה	מנחה גדולה	שקיעת החמה***	צאת הכוכבים
	120 ד' לפני הזריחה	72 ד' לפני הזריחה							
ו', א' בכסלו	4:17	5:05	5:28	6:28	8:54	11:29	11:59	4:36.0	5:02
ש"ק, ב' בכסלו	4:18	5:06	5:28	6:28	8:54	11:29	11:59	4:35.9	5:02
א', ג' בכסלו	4:19	5:07	5:29	6:29	8:55	11:30	12:00	4:35.9	5:02
ב', ד' בכסלו	4:19	5:08	5:30	6:30	8:55	11:30	12:00	4:35.8	5:02
ג', ה' בכסלו	4:20	5:09	5:31	6:31	8:56	11:30	12:00	4:35.8	5:02
ד', ו' בכסלו	4:21	5:10	5:31	6:32	8:56	11:31	12:01	4:35.8	5:02
ה', ז' בכסלו	4:22	5:11	5:32	6:33	8:57	11:31	12:01	4:35.8	5:02
ו', ח' בכסלו	4:22	5:12	5:33	6:33	8:58	11:32	12:02	4:35.9	5:02

* הזמנים מתייחסים לאזור המרכז. באזור ההרים והעמקים יש שינויים שעשויים להגיע למספר דקות.
 ** לגבי זמן עלות השחר הנהוג בחב"ד קיימות שלוש דעות. הבאנו את הזמנים לפי הדעה המוקדמת ביותר והמאוחרת ביותר, וראוי להחמיר לפי העניין.
 *** זמני השקיעה כאן הם לפי השקיעה הנראית. אולם אדה"י בסידורו (יסדר הכנסת שבת) מכיר בשקיעה האמיתית, המאוחרת ממנה "בכמו ארבע מינוטין" (לשון אדה"י שם. שיעור התלוי במיקום ובעונות השנה).

זמני הדלקת הנרות וצאת השבת

פרשת	ירושלים		תל-אביב		חיפה		באר-שבע	
	צה"ש	דה"י	צה"ש	דה"י	צה"ש	דה"י	צה"ש	דה"י
תולדות	5:15	4:00	5:16	4:14	5:14	4:03	5:18	4:18
ויצא	5:15	4:00	5:16	4:14	5:14	4:03	5:18	4:18

עורך ראשי: מנחם מענדל ברוד • עורך: נחמיה קפלון • הגהה: יוסף-יצחק אולידורט

מו"ל: מכון ליובאוויטש שעל-יד צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו - המרכז

יו"ר: הרב יוסף-יצחק הכהן אהרונוב

כתובת: ת"ד 14 כפר-חב"ד 72915, טל' 03-9607588, פקס: 03-9606169

אינטרנט: www.chabad.org.il דואר אלקטרוני: chabad@chabad.org.il ISSN 0793-7474

גם בענייניו הגשמיים אין יהודי כפוף לטבע

ביאור נפלא המשלב פשט, דרוש סוד וחסידות • עבודת ה' אמיתית רק כאשר היא בשני הקווים: אהבה ויראה • על-ידי פעולת הנשמה בגוף, נעשה צחוק ותענוג למעלה • ההוראה: אין להתחשב ב'ליצני הדור', כי גם בענייניו הגשמיים עומד היהודי מעל סדרי הטבע • משיחת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

באברהם ואברהם נתעטר ביצחק" - הן "יצחק בן אברהם", שיצחק "נתעטר", השתבח באביו אברהם, והן "אברהם הוליד את יצחק", אברהם "נתעטר" והשתבח בכנו יצחק.

(ג) בחסידות מבואר⁵, שעבודתו של אברהם היתה בקו החסד והאהבה, ועבודתו של יצחק היתה בקו הגבורה והיראה, וכל קו בעבודה, הן העבודה דאהבה והן העבודה דיראה, מתחלק לב' מדריגות כלליות: ב' מדריגות ביראה - יראה תתאה ויראה עילאה. יראה תתאה, המדריגה התחתונה ביראה, פירושה, מורא לעשות נגד רצונו של הקב"ה מצד העונש על החטא, או אפילו מצד טעם נעלה יותר, אבל הכול מפני שהאדם ירא מהלא-טוב שיגרום לו החטא; יראה עילאה, המדריגה העליונה ביראה, פירושה, יראת הרוממות, שהאדם ירא ובוש מפני רוממותו וגדולתו של הקב"ה לעשות איזה חטא, והיינו, שירא מהחטא עצמו, להיותו נגד רצונו של הקב"ה.

וכן יש באהבה ב' מדריגות - אהבה רבה ואהבה

א. על¹ הפסוק "ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק", שואלים מפרשי התורה: לאחר שנאמר "ואלה תולדות יצחק בן אברהם", לשם מה צריך הכתוב לחזור ולומר "אברהם הוליד את יצחק"? הרי זה כפל הלשון.

ומתרצים על כך תירוצים שונים. ומהם:

(א) בגמרא (ובמדרש) מבואר², שכיוון ש"היו כל אומות העולם מרננים ואומרים" שיצחק אינו בנו של אברהם, עשה הקב"ה את קלסתר פניו של יצחק דומה ממש לאברהם, וראו הכול שיצחק הוא בנו של אברהם. וזהו פירוש הפסוק: "יצחק בן אברהם", כיוון שיש על כך ראייה, והכול העידו על כך ש"אברהם הוליד את יצחק".

(ב) במדרש³ מבואר על זה: "יצחק נתעטר

(1) מכאן עד סו"ז - הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר (באידיש), ונדפס בלקו"ש ח"ג ע' 780 ואילך. במהדורה זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

(2) ריש פרשתנו.

(3) ב"מ פז, א. תנחומא פרשתנו א. הובא ברש"י ריש פרשתנו ונתבאר באוה"ת ריש פרשתנו.

(4) תנחומא פרשתנו ד. ועד"ז רבות ריש פרשתנו.

(5) אוה"ת שם (ובאופן אחר - בתו"א ותו"ח ריש פרשתנו).

ואחד מישראל. אם יהודי עוסק רק בקו אחד, אהבה או יראה - יתכן שאין זה מצד עבודה, אלא מפני שבטבעו¹² הרי הוא נוטה לחסד או לגבורה. ההוראה היא שצריכה להיות עבודה¹³, דהיינו על-ידי ההתעסקות בשני הקווים ובכל המדרגות.

(ד) במדרש הנעלם שבזוהר¹⁴, איתא, שאברהם הוא רמז על הנשמה (כמבואר שם בזוהר¹⁵ בפרשת פטירת שרה¹⁶ - רמז לגוף: "ותמת שרה" - מיתת הגוף, ומיתתו של הגוף ענינה - ש"קרית ארבע", ארבעת היסודות שמהם מורכב הגוף, נפרדים זה מזה, לאחר שבהיותם "בארץ כנען", בעולם הזה, היו - "היא חברון" - מחוברים. "ויקם אברהם מעל פני מתו"¹⁷ - הנשמה, שהיא למעלה ממיתה ופירוד)

ויצחק, מלשון צחוק ותענוג, פירושו, התענוג שיהיה לנשמה לעתיד לבוא. ומבאר הזוהר את פירושו הכתוב "יצחק בן אברהם": לעתיד תזכה הנשמה, "אברהם", לגילוי התענוג, "יצחק"; וכיצד תזכה לכך? על-ידי זה ש"אברהם הוליד את יצחק", שהנשמה, על-ידי עבודתה בעולם הזה, הולידה (יצרה) את התענוג, ותענוג זה יתגלה לה לעתיד לבוא.

ב. כבר דובר פעם¹⁸, שכאשר ישנם פירושים שונים של חז"ל על פסוק אחד, יש לכולם שייכות זה לזה; הם אינם עניינים שונים לגמרי. ומהראיות לזה: רז"ל דרשו¹⁹ שתיבת "שעטנוז" פירושה "שוע" (חלק, סרוק), "טווי" (כמשמעו) "ונוז" (ארוג). ואיתא בגמרא²⁰, שכיוון שהתורה כללה את ג' העניינים ד"שוע טווי ונוז" בתיבה אחת זו, "שעטנוז", הרי זו ראייה שכולם קשורים זה בזה, ולכן אין חייבים

זוטא. אהבה זוטא, המדרגה התחתונה באהבה, פירושה, שהאדם אוהב את הקב"ה ומקיים את רצונו מפני שהדבר טוב לו - טוב בגשמיות, או בדקות יותר, עד לתכלית הרוחניות; ואהבה רבה, המדרגה העליונה באהבה, היא, שאוהב את הקב"ה ועושה את רצונו "שלא על מנת לקבל פרס"⁶, לא בשביל הטוב שיהיה לו מזה.

וכיוון ש"מעשה אבות סימן לבנים"⁷ - בעבודת כל אחד ואחד מישראל - מורה התורה: ב' פעמים אברהם - ב' מדרגות באהבה, ב' פעמים יצחק - ב' מדרגות ביראה.

סדר העבודה בשני הקווים הוא, שתחלה באות המדרגות התחתונות, אהבה זוטא ויראה תתאה, ולאחרי זה - אהבה רבה ויראה עילאה (כדאיתא בגמרא⁸ "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמן", דהיינו בשביל הטוב שלו - אהבה זוטא ויראה תתאה; "שמתוך שלא לשמן בא לשמן" - כיוון שמזה יבוא למדרגות נעלות יותר, אהבה רבה ויראה עילאה).

וסדר הפסוק מציין גם את הסדר בעבודה: יראה (תתאה, אהבה זוטא), אהבה רבה, יראה (עילאה) - כמבואר באריכות בכמה מקומות⁹.

וזהו הוראה לכל אחד ואחד מישראל בעבודת ה', שעליו לעבוד את ה' בכ' הקווים דאהבה ויראה¹⁰, אברהם ויצחק. וכידוע הפירוש במאמר רז"ל¹¹ "אין קורין אבות אלא לשלשה", שאברהם יצחק ויעקב הם האבות של כל ישראל, והקווים שלהם בעבודה צריכים להיות בכל אחד ואחד מישראל.

עבודת כל אחד מ"ב השבטים אינה מוכרחת להיות בכל אחד ואחד מישראל; לכל יהודי ישנה העבודה שלו, המתאימה לשבט שממנו הוא בא. אבל עבודת כל האבות צריכה להיות בכל אחד

12 ראה תו"א פרשתנו יט, ג.

13 ראה תניא פט"ו.

14 פרשתנו ח"א קלה, א.

15 בפרשה שלפנ"ז (קכב, ב במדה"ג). וראה שו"ת הרשב"א ח"א סתי"ח. ד"ה רבי בנאה (נדפס באוה"ת חיי שרה (קיש, ב ואילך. תמב, ב ואילך). בקונטרס מאמרי הצ"צ למס' ב"ב.

16 חיי שרה כג, ב.

17 שם, ג.

18 ראה תו"מ ח"ב ע' ע' 91. חכ"ד ע' 322. ועוד.

19 כלאים פ"ט מ"ח.

20 נדה סא, ב. נת' בשו"ת צ"צ שער המילואים סל"ח. וראה פס"ד להצ"צ (ליו"ד ס"ש).

6 אבות פ"א מ"ג.

7 ראה ב"ד פ"מ, ו. אוה"ת ר"פ לך לך. וראה רמב"ן לך לך יב, ו: "כל מה שאירע לאבות סימן לבנים" וראה שם, יו"ד.

8 פסחים נ, ב. ושו"נ. ירושלמי חגיגה פ"א ה"ו. רמב"ם הל' ת"ת פ"ג ה"ה. הל' תשובה פ"י ה"ה. טשו"ע יו"ד סרמ"ו ס"כ. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ג. תניא ספ"ל ט.

9 ראה תניא פמ"ג. וככ"מ.

10 תניא פמ"א.

11 ברכות טז, ב. וראה תו"א ר"פ ורא. ועייג"כ לקו"ש ח"ד ע' 1068 הערה 12.

על-פי טבע לא היה אברהם יכול להוליד בן, והגבלה זו בטבע היתה לא רק מפני שמצד גופו הגשמי היה עקר²², אלא גם המזלות העליונים הראו שאין באפשרותו להוליד בן, ולכן נאמר²³ "ויוצא אותו החוצה", וכפי שפירשו רז"ל²⁴: "צא מאיצטגנינות שלך", דהיינו שכדי שאברהם יוכל להוליד בנים הוציא אותו הקב"ה למעלה מהגבלות הבאות מהמזלות.

וכן מה שאברהם היה יכול להשתבח בגדלותו של יצחק היה עניין שלמעלה מהטבע, שהרי על-

(מן התורה) על שעטנו (צמר ופשתים יחדיו) אם ישנם רק א' או ב' מג' תנאים אלו, אלא דווקא כאשר ישנם כל שלשתם יחד. ומזה רואים אנו, שג' עניינים, אפילו כאשר למדים אותם מאותיות נפרדות, מכל מקום, כיוון שהם בתיבה אחת, יש להם קשר זה לזה; מכל-שכן בענייננו, שכל ארבעת הפירושים מרומזים באותן אותיות, הרי בודאי שיש להם שייכות זה לזה.

וצריך להבין כיצד שייכים ארבעת הפירושים הנ"ל זה לזה.

אם יהודי מעורר את כוחות הנשמה, ואינו מתחשב בשום מוניעות מהגוף והנפש הבהמית, אזי גם ענייניו הגשמיים אינם כפופים לחוקי הטבע

פי טבע נעשית ירדת הדרורות, כמאמר רז"ל²⁵: "אם ראשונים (דורות הראשונים) בני מלאכים אנו בני אנשים וכו'", וזה שאברהם התגדל ("זיך געגרויסט") ביצחק - שהיה דור לאחרי זה, ואף-על-פי-כן היו בו מעלות שפעלו שלימות במדריגת אברהם (שזהו ש"אברהם נתעטר ביצחק", כשם שעטרה מייפה את המתעטר בה) - הרי זה עניין שלמעלה מהטבע.

וזהו גם ההוראה עבורנו, שכל אחד ואחד מישראל צריך לדעת שבני-ישראל אינם כפופים ("אונטערגעווארפן") להגבלות הטבע - לא רק בעניינים רוחניים אלא גם בעניינים גשמיים.

תולדות רוחניים - היו לאברהם גם קודם שנוולד יצחק, כמאמר רז"ל²⁶ "תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים". ובפרט על-פי המבואר בקבלה²⁷, שמכל זיווג באופן של קדושה על-פי תורה נולדים תולדות רוחניים. ולידת יצחק פעלה, שאפילו בנגוע לתולדות בגשמיות אין אברהם מוגבל בחוקי הטבע.

כל סיפורי התורה הם הוראה עבורנו בעבודה²⁸. ובנדון דידן: לפי פירוש החסידות מובנת ההוראה עבורנו, כאמור לעיל, שבכל אחד ואחד מישראל צריכים להיות ב' קוים של עבודה, אהבה ויראה, ובאיזה אופן צריכים הם להיות. וכן לפירוש הזוהר מובן מדוע מספרת לנו התורה ש"יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק", כיוון שנוגע לנו לדעת שהנשמה ממשיכה תענוג על-ידי עבודתה, ושהתענוג שממשיכים עתה יתגלה לעתיד - כי הידיעה אודות שכר המצווה מקילה ומעניקה לנו תוספות חיות בעבודה.

אבל צריך להבין:

מהי ההוראה עבורנו מזה ש"אברהם הוליד את יצחק" לפי פירושי הגמרא והמדרש - מה נוגע לנו שבדורו של אברהם טענו אומות העולם שיצחק אינו בן אברהם (ולכן הבטיח הקב"ה ש"קלסתר פניו" של יצחק יהיה דומה לאברהם)? וכן מה למדים אנו מזה שיצחק השתבח באברהם ואברהם השתבח ביצחק?

ג. לפי שני הפירושים, בגמרא ובמדרש, מדובר בפסוק אודות עניינים שלמעלה מהטבע:

22 יבמות סד, א.
23 לך לך טו, ה.
24 שבת קנו, א. הובא בפרש"י עה"פ.
25 שם קיב, ב. וראה לקו"ש חט"ו ע' 281 הערה 14. וש"נ.
26 פרש"י ר"פ נח. ב"ר פ"ל, ו.
27 ראה אוה"ח לוח"ג צ, א. שער המצוות פ' בראשית.

21 זח"ג נג, ב.

על פני האדמה" - עד שגם "ליצני הדור" מודים שאין לאבימלך שום שליטה על ההשפעות של איש ישראל, גם לא בגשמיות.

ה. על-פי האמור לעיל יובן גם כן הקשר בין כל ארבעת הפירושים - בגמרא, מדרש, זוהר, חסידות:

גמרא היא נגלה דתורה, ולכן מפרשת הגמרא את הפסוק בנוגע לעניינים גשמיים גלויים כפי שהם בעולם הזה, שבו יכול להיות מקום לטענת הלעומת-זה - "ליצני הדור" - ולכן מודיעה התורה, שאיש ישראל, גם בענייניו הגשמיים, אינו קשור בהגבלות הטבע.

מדרש (הגדה)³³ הוא ממוצע בין גליא דתורה ופנימיות התורה, ולכן מדבר המדרש באותו עניין, וגם באופן נעלה יותר - שיהודי אינו מוגבל בטבע, במדריגות הרוחניות דסדר ההשתלשלות.

בסדר הדורות, הרי מדור לדור מתמעט מדריגתו הרוחנית של הדור - כמו בכללות סדר ההשתלשלות, שכלל שמתרחקים יותר, הנה כל מדריגה היא למטה מהמדריגה הקודמת. אבל אצל בני-ישראל הסדר הוא - "עטרת זקנים בני בנים וגו'"³⁴, "ש'עטרה" היא למעלה מהראש, כלומר, שאצל בני-ישראל מוסיפים הבנים עילוי באבות. ואם כן, הרי זה למעלה ממדידה והגבלה דסדר ההשתלשלות.

(ולכן, המדרש בפירוש הב' אינו שולל את טענת הלעומת-זה, כי, במדרש מדובר אודות הדרגות ברוחניות שבהן אין מקום מלכתחילה לטענות הלעומת-זה, ובמילא אין צורך לשלול זאת).

חסידות, שעניינה לכאור את הדרכים בעבודה, מבארת גם כאן את סדר העבודה - כיצד יכול אדם להגיע ולהעמיד עצמו למעלה מהטבע ומסדר ההשתלשלות: כאשר יהודי עובד את הקב"ה בשתי המידות, אהבה ויראה יחד - שעל-ידי זה משנה את הטבע שנקבע במידותיו, שהרי רק בעבודת ה' יכול להיות כן³⁵, אבל מצד הטבע אי אפשר שיהיו ב' המידות אהבה ויראה יחד - הנה אם הוא מתנהג על-

וכאן באים "ליצני הדור"²⁸ (המנגדים לקדושה)²⁹ שישנם בכל דור) וטוענים לאיש ישראל: בשלמא בעניינים רוחניים יכול אתה לפעול, כיוון שאינם כפופים לחוקי הטבע; אבל כשמדובר אודות עניינים גשמיים, תולדות בגשמיות - אי אפשר שיהיו לך אלא אם כן תכוף עצמך תחת אבימלך, מלך ושר המדינה - "מאבימלך נתעברה שרה"²⁸ - שעל-ידו עוברים כל ההשפעות הגשמיות, - אמנם בדרך מעבר בלבד, אבל בכל זאת הרי זה על-ידי³⁰.

"מה עשה הקב"ה - צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם"²⁸, והכול ראו והעידו ש"אברהם הוליד את יצחק", שגם תולדות והשפעות בגשמיות מקבל יהודי לא מאבימלך חסו-שלום, אלא מאברהם - מהנשמה (כפירוש זוהר). אם יהודי מעורר את כוחות הנשמה, ואינו מתחשב בשום מניעות מהגוף ונפש הבהמית, אזי גם ענייניו הגופניים והגשמיים אינם כפופים לחוקי הטבע.

ד. על-פי זה יובן גם מאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר³¹: "...ידעו כל העמים אשר על פני האדמה, כי רק גופותינו ניתנו בגלות ובשעבוד מלכויות, אבל נשמותינו לא נמסרו לגלות ושעבוד מלכויות". "חייבים אנו להכריז גלוי לעין כל, אשר, כל מה שנוגע לדתנו, לתורת ישראל ומצוותיו ומנהגיו, אין מישהו שיכפה עלינו דעתו ואין שום כוח של כפייה רשאי לשעבדנו".

ולכאורה צריך להבין דברי הרבי: הרי הנשמה מלובשת בגוף, ועליה לקיים תורה ומצוות עם הגוף ועל-ידי הגוף בעולם הזה הגשמי, ומה תועיל העובדה שהנשמות לא ניתנו בגלות, בשעה שהגופים נמצאים בגלות?

אלא כאמור לעיל, שהתעוררות הנשמה פועלת שגם עניני הגוף לא יהיו נתונים בגלות ולא יהיו מסורים לשעבוד מלכויות³². ועניין זה צריך להיות גלוי לעין כל - ובלשון הרבי: "ידעו כל העמים אשר

(28) פרש"י ריש פרשתנו.

(29) יומא לח, סע"ב.

(30) עיין תניא אגה"ק ס"ה (קלט, ב).

(31) שיחת ג' תמוז תרפ"ז (נרפס בלקו"ד ח"ד תרצב, א. סה"ש

תרפ"ז ע' 169. וש"ג).

(32) ראה גם תו"מ ח"ב ע' 243.

(33) ראה תניא אגה"ק סוסכ"ג. לקו"ת ויקרא ה, ד. אוה"ת בא

עה"פ (בא יב, כב) ולקחתם (ע' שכ).

(34) משלי יו, ו. הובא בתחומא שם.

(35) ספרי ואתחנן ו, ה.

העליונה שבדירה בתחתונים.

אדם נברא בצלם ודמות שלמעלה, ולכן גם באדם למטה ישנם נשמה וגוף, שהם דוגמא להוי' ואלקים⁴⁴. הנשמה היא בדוגמת הוי', והגוף המעלים על הנשמה - אלקים. והצחוק והתענוג שלמעלה נעשים על-ידי בירור הגוף דווקא, כי בגוף נשלמת הכוונה.

וכיוון שעיקר הכוונה היא לברר את הגוף, לכן לעתיד יהיה הגוף למעלה מהנשמה. הנשמה תקבל מהגוף⁴⁵, לא כמו עתה, שהגוף מקבל מהנשמה. אלא כיוון שהנשמה היא המבררת את הגוף, לכן תקבל גם היא את שכרה, שגם היא תקבל מהתענוג שלמעלה שפעלה על-ידי עבודתה בגוף⁴⁶.

וזוהי שייכות פירוש הזוהר - שכר העבודה - עם שאר הג' פירושים - עבודה: העבודה היא מה שהנשמה פועלת בגוף שיוצא מהגבלות הטבע, וזוהי היא גורמת את התענוג שלמעלה שמהגוף - "אברהם הוליד את יצחק"; ולכן תקבל לעתיד את שכרה, שהיא תקבל מהתענוג שהמשיכה - "יצחק בן אברהם".

(מהתועודות ש"פ תולדות, ה'תשכ"א. תורת מנחם - התועודות' תשכ"א ח"א (כט) עמ' 204, 211, בלתי מוגה)

(מהנחה בלתי מוגה).

(44) ראה תניא שעהיה"א פ"ו (פ, סע"ב ואילך).

(45) ראה ד"ה לכל תכלה תרנ"ט (ס"ה תרנ"ט ע' צו ואילך). סה"ש תורת שלום ס"ע 127 ואילך. ד"ה מים רבים דש"פ תולדות תשי"ז פ"ו (תו"מ סה"מ חשון ע' שכו).

(46) כמו עבודת השמחה עכשיו (שהיא דוגמת וגורמת התענוג דלעתיד), דאף שצריכה להיות נרגשת בגוף הגשמי, מ"מ באה מצד הנשמה דוקא ("שגופו נמאס ומתועב אצלו" ושמתתו היא "שמחת הנפש לכדה" (תניא פל"ב)), והיא ממשכת את השמחה בהגוף.

*| כלומר: מצד הגוף עצמו - הרי לא זו בלבד שאין מקום לענין השמחה, אלא אדרבה - "ירעים . . בקול רעש ורוגז . . לומר לו אתה רע ורשע ומשוקן ומתועב ומנוול וכו'" (תניא פכ"ט (לו, א)), ולכן, השמחה היא מצד הנשמה דוקא; אבל, השמחה שמצד הנשמה צריכה להיות נמשכת גם בכשר הגוף הגשמי, וכפי שמצינו ברמב"ם (סוף הלכות לולב), בענין עבודת ה' בשמחה, שמביא מ"ש (שמואל"ב ו, טז) "המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'", באמרו (במענה לטענה "על אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחר הרקים" (שם, כ)) "ונקלותי עוד מזאת גוי" (שם, כב) - ששמחה זו היתה בגופו הגשמי (מהנחה בלתי מוגה).

פי ההוראה מפירוש ותורת החסידות לצאת מטבע מידותיו, משפיעים לו גם מלמעלה באופן שלמעלה מהטבע בכל העניינים, הן במדריגות הרוחניות (כפירוש הנוסף במדרש) והן בעניינים הגשמיים (כפירוש הגמרא).

זוהר, שהוא נסתר תורה, מבאר את העניינים כפי שיהיו לעתיד, ואומר שיהודי זוכה לתענוג שלמעלה (על-ידי העבודה ד"יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק" על-פי כל ג' הפירושים הנ"ל).

ו. ידוע³⁶ הפירוש ב"שכר מצווה מצווה"³⁷, ששכר מצווה היא המצווה עצמה, כלומר, שהשכר על המצוות אינו עניין אחר שיבוא בתור תשלום עבור המצוות, אלא השכר יהיה המצוות עצמם כפי שיתגלו לעתיד³⁸.

ועל-פי זה יובן יותר שייכות פירוש הזוהר, המדבר אודות שכר העבודה, עם ג' פירושים הקודמים, המדברים אודות העבודה עצמה, כיוון "ששכר מצווה - מצווה".

ז. בחסידות³⁹ מבואר הטעם על מה שכתוב בליתר יצחק⁴⁰ "צחוק עשה לי אלקים": שם אלקים מורה על העלם, כמו שכתוב⁴¹ "כי שמש ומגן הוי' אלקים", שב' השמות הוי' ואלקים נמשלים לשמש ומגן, הוי' - שמש, ואלקים הוא כמו המגן המסתיר על השמש, כי "אלקים" בגימטריא "הטבע"⁴², והטבע מסתיר על אלקות. וזהו "צחוק עשה לי אלקים", שעל-ידי זה שמבררים את העניינים המוסתרים בטבע (בגימטריא אלקים), נעשה צחוק ותענוג למעלה⁴³, כיוון שבזה ממלאים את הכוונה

(36) ראה תניא פל"ט (נב, ב). אג"ק ארמו"ר מוהרי"צ ח"ד ע' רעו (נעתק ב"היום יום" כה אייר). ח"י ע' שסט (נעתק ב"היום יום" ח חשון). ועוד.

(37) אבות פ"ד מ"ב.

(38) כיוון שעתה אין המצווה יכולה להאיר (מהנחה בלתי מוגה).

(39) תו"א פרשתנו ריש ד"ה מים רבים (יו, ד ואילך).

(40) וירא כא, ו.

(41) תהלים פד, יב. וראה תניא שעהיה"א רפ"ד. ובכ"מ.

(42) פרדס שי"ב פ"ב. ובשל"ה שער האותיות אות קדושה בהגהה ד"ה והנה מוסיף על הראשונות (פט, א) משמע קצת שכן הוא בוהר.

(43) וכמארו"ל (ב"ר פנ"ג, ח) "שרה הוסיפה על המאורות"

הגאולה מחייבת הפצת המעיינות

הכרח דווקא בדורות האחרונים

לכאורה, זו תמיהה גדולה ביותר: בדורו של רשב"י - בעל הזוהר (פנימיות התורה) - "לא ניתן רשות לגלות כו" כי אם ליחידי סגולה בלבד... בדורו של הרמ"ק - הנה אף שבתורתו מבוארים העניינים דפנימיות התורה באופן של הבנה והשגה יותר מאשר בתורתו של האריז"ל (כפי שרואים בספריו), עדיין היה הלימוד דפנימיות התורה בהסתר כו', ורק בדורו של האריז"ל (בדור שלאחרי הרמ"ק) - רק אז "מותר ומצווה לגלות זאת החכמה". ואפילו בדורו של האריז"ל, שאז היה כבר מותר ומצווה לגלות זאת החכמה - גם אז היו כמה וכמה הגבלות ותנאים מיוחדים כו', כפי שרואים בנוגע לתלמידי האריז"ל, גורי האריז"ל. ואפילו בדורו של הבעש"ט, מייסד תורת החסידות הכללית - עדיין היו הגבלות מסוימות כו'. עד שהגיע אדמו"ר הזקן וגילה את תורת חסידות חב"ד, ובפרט לאחרי המאסר והגאולה די"ט כסלו - שאז התחיל העניין ד"יפוצו מעיינותיך חוצה", באופן של הפצה דווקא (לא רק גילוי), עד ל"חוצה". ומדור לדור הולך ונמשך כללות העניין דהפצת המעיינות חוצה ביתר שאת וביתר עוז. ולכאורה תמוהים הדברים: מכיוון שהעבודה בדורות הראשונים היתה בשלימותה גם ללא הפצת המעיינות חוצה, כיצד ייתכן לומר שדווקא בדורנו זה - אכשור דרא בתמיהה - צריכה ומוכרחת להיות העבודה דהפצת המעיינות חוצה?!...

הביאור בנוגע לכללות העניין דהפצת המעיינות חוצה בימינו אלו דווקא: שלימות העבודה בדורות הראשונים גם ללא הפצת המעיינות חוצה, היא - בערך וביחס למעמד ומצב ההוא; אבל ככל שהולכים ומתקרבים לקראת הגאולה העתידה, מדור לדור, הנה לפי ערך וביחס לעילוי זה (עבודת ההכנה לגאולה העתידה) אזי אופן העבודה הקודם (ללא הפצת המעיינות חוצה) הוא באופן של חיסרון (למרות שבמעמד ומצב ההוא היתה עבודה זו בשלימותה), ולכן, דווקא בדורות האחרונים, ובפרט בדורנו זה, צריכים לעסוק בהפצת המעיינות חוצה ביתר שאת וביתר עוז.

(שבת פרשת תולדות ה'תשד"מ; 'תורת מנחם - התוועדות ה'תשד"מ, כרך א, עמ' 513-509 - בלתי מוגה)

חידוש בשליחות בדורות האחרונים

דווקא בדורות האחרונים בגלות, בא החידוש בעניין השליחות על-ידי רבותינו נשיאינו בכלל, ובמיוחד - על-ידי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו - "וישלח יצחק" שלוחים, שהכניס כוח חדש בכללות עניין השליחות של כל יהודי (בתור שלוחו של הקב"ה), על-ידי זה שציווה ונתן כוח שהשליחות של כל יהודי בדורנו היא להפיץ תורה ויהדות והפצת המעיינות חוצה. ואמר שלשם כך יש צורך ביציאה ממקומו ומצבו - "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה", ולהגיע ליהודים בכל מקום שהם... יש לומר הטעם לזה, שככל שחושך הגלות הוא ארוך ועמוק יותר - כך יש צורך גדול יותר בעבודת השליחות ד"חרנה", להגיע ליהודים בכל מקום שהם ולעוררם שיתמסרו עוד יותר לכל ענייני יהדות.

(שבת פרשת תולדות, מברכים החודש וערב ראש-חודש כסלו ה'תנש"א - 'תורת מנחם - התוועדות' תנש"א, כרך א, עמ' 328-327)

צוואת רבי יהודה החסיד ואזהרותיו

האם יש לחשוש לאזהרות שנכתבו בצוואה זו? • רבים מהם ציווה רק לזרעו; מי שאינו מקפיד - לא מקפידים עמו; בדברים מסויימים שנהג כלל-ישראל אף בזרעו לא הקפידו - אלו ועוד הם סגנון תשובותיו של הרבי, שנטה להקל ברוב הדברים, אם כי במה שאפשר לשנות ולהיזהר - ודאי טוב • רשימה שלישית ואחרונה

הקב"ה, וכפי שמצוי במאמרי חסידות שתחילתן ב"בס"ד" שכן, כאשר "בונים" עניין (כמכתב וכיוצא בזה) יש לקשר זאת בשם שמים - "שמה קדישא", וכמבואר ב'ספר חסידים'.

חינוך בלי הפחדות

בהתוועדות אחרון של פסח תשל"ז (שיחות קודש' תשל"ז כרך א, עמ' 621) אמר הרבי:

מציינו אזהרות ב"ספר חסידים" וספרים נוספים שאין להפחיד ילדים, וכן אין ללחוץ עליהם וכיוצא בזה - מלבד המוכרח מצד "מוסר אביך". וטעם הדבר, כדי שהילדים יוכלו להתפתח כדבעי תוך ניצול כל כוחותיהם וכשרונותיהם במילואם. ולמרות שנדרש "מוסר אביך" ו"תורת אמך" - נדרשת אמנם תחילה "מין מקרבת", והתחלה של שמחה והרחבה!

ברכת המון

מביא הרבי (לקוטי שיחות כרך טז, עמ' 176 הערה 29):

בצוואת ר"י החסיד אות מז נאמר: "לא יכתוב אדם על ספר, שלי הוא, אלא יכתוב שמו בלי שלי הוא".

בשיחתו בשנת תשל"ז, לילדי מחנות קיץ, ביקש הרבי שלכל אחד ואחת מהילדים יהיה סידור משלו, ועל הרף שלפני הספר ירשום "לה' הארץ ומלואה".

בשולי השיחה (לקוטי שיחות כרך יד, עמ' 279 הע' 13) כתב הרבי:

לשון הכתוב - תהלים כד, א. וראה שבת קיט, א. צוואת ר"י החסיד אות מז (סמ"ך). ומה שכתוב בדמשק אליעזר (לשם) שלא ליכתוב פסוק שלם.. הרי משנה וכותב "לה". ופוק חזי מאי עמא דבר, דכמה זוכמה נהגו לכתוב כן בספריהם...

הזכרת השם בראש מכתב

בעניין הצורך להזכיר ב'ה' בראש מכתב כותב הרבי, ומציין בין השאר ל'ספר חסידים':

מדברי הזהר בפרשת תזריע (דף נ"א עמוד ב') "דדכיר ליה לשמא קדישא" למודים (ראה ניצוצי זהר שם) שמכתב "פתח ב"ב"ה" (ברוך השם), שמו של

נתיבות עולם נתיב התשובה פרק שישי, אם כי הרבי מציין שאת ראייתו של המהר"ל מדברי הזוהר "לא זכיתי להבין, כי אדרבה שם מוכח כדעת האריז"ל".

יושב בסתר

בעניין אמירת "יושב בסתר" בקריאת-שמע שעל-המיטה יש מכתב נרחב מהרבי ('אגרות קודש' כרך טז עמ' רצד"ה), ובין השאר מציין: להספר חסידים דעה בפני עצמה בזה, כי לדעתו שיר של פגעים כולל ומתחיל ה' מה רבו צרי, ובהגהות ברית עולם על ספר חסידים - שהוא על-פי הירושלמי דשבת וסוף עירובין. והרבי מאריך ומפרט. עיין שם.

במקום מסויים ('אגרות קודש' כרך יב עמ' שפט) מציין הרבי למה שמוכח בבית שמואל לאבן העזר בשם 'ספר חסידים', ואחר כך מוסיף: "שוב מצאתי על דרך זה בכיאר הלכה למשנה ברורה באורח חיים שם".

כמה העלמות והסתרים בענייני שידוכין..

"וכמבואר בכמה מקומות, ובפרט בצוואת רבי יהודה החסיד" ... (לקוטי שיחות כרך טו"ב, עמ' 474).

"אזהרות רבי יהודה החסיד שכמה מסעיפיו . . לא נאמרו אלא לזרעו . . מלבד הציוויים המיוחדים של ר"י החסיד . . אין להקפיד כלל" - כתב הרבי במענה שהשיב לשואל. הרבי נשאל אז לגבי הצעות שידוכין "טובות וגם מצויינות", והאם יש להתחשב בנאמר במספר ספרים בנוגע לחשבון השמות וכו'.

במענה כתב הרבי ('לקוטי שיחות' כרך כד עמ' 461):

הנה אין לנו אלא דברי רבותינו בכגון דא. ומיוסד על מה שנאמר תמים תהיה עם ה' אלוקיך. ובעניני שידוכין ביחוד - עליהם נאמר ומה' אשה משכלת, הרי צריך להוסיף בעניני תורה ומצוות ולדון בההצעה

ב'ספר חסידים' (הוצאת מוקיצי נרדמים) סימן תתת"מ על המן היו מברכים הנותן לחם מן השמים.

העובר

"העובר, בהיותו בבטן אמו . . אין הוא כלל מציאות לעצמו" - התבטא הרבי במכתב כללי לחג-הפסח תשמ"ח (לקוטי שיחות כרך לב, עמ' 208). בין שורת המקורות צויין ל"ספר חסידים סימן תתשלז", שם נאמר בתחילת הדברים: "הנפש נבראת שתהא זכה וטהורה מעוון שהרי אין יצר הרע שולט עד שיצא מרחם אמו".

"רחמנא ליבא בעי"

באחת משיחותיו (לקוטי שיחות כרך ד, עמ' 1055 הע' 36) מציין הרבי בקשר לביטוי "רחמנא ליבא בעי":

סנהדרין קו, ב. ושם הקב"ה. אבל כן הוא ברשי"ש. שם. זהר חלק ב' קסב, ב. זוהר חלק ג' רפא, ב. יסוד מורא לראב"ע שער ז. ספר חסידים סימן תקן. בהקדמת חובת הלבבות.

י"ג מידות הרחמים

בשנת תש"ח פנה אל הרבי החסיד (הצעיר אז) ר' צבי פוגלמן וסיפר, כי חזר על מאמר חסידות (עשרה שיושבין תרפ"ח) בפני קהל מסויים, והשומעים הקשו על הנאמר שם, אשר א"ל הוא מידה הראשונה די"ג מידות הרחמים, והלוא התוספות (במסכת ראש השנה יז, ב) סבורים ששם הוי' הראשון, או שם הוי' השני, הוא מידה הראשונה.

הרבי ('אגרות קודש' כרך ב' עמ' שסט ואילך) כתב לו מכתב מפורט הפותח כך: "הנה ד' שיטות בהתחלת מנין י"ג מדות הרחמים...". כדעה רביעית מציין הרבי שי"ג מדות-הרחמים תחילתן ב"רחום" וזו דעת ספר חסידים סימן רנ.

שותף לדעה זו הוא מהר"ל מפראג, בספרו

לאור "סידור תפלה צלוחת דאברהם" חלק א', מעוטר הערות והארות ובעיקר מקורות לתפילה ומנהגיה.

ההערה האחרונה מתייחסת לראש-חודש והאיסורים הנוהגים בו: "איסור מלאכה בראש-חודש והוא מצוות ר"י שלא להסתפר ולא לגזוז הציפורניים - והרבי ממשיך:

תלוי בבירור טעם הרב יהודה חסיד בזה משום איסורא או משום סכנתא (שאז, אינו עניין לאיסור מלאכה) - וכבר העיר על זה בפירוש דמושק אליעזר - וכמו דמצינו יש אומרים דאחר חצות אין להסתפר כו' (סידור ושולחן ערוך הארז"ל. פרי עץ חיים).

דלא קפיד - לא קפדין

פעמים קבע הרבי ('אגרות קודש' כרך יד עמ' שצט) כי "כללות ההנהגה היא אשר מאן דלא קפיד לא קפדין עמיה" [ובדומה לזה: "מעשים בכל יום שאין חוששים לזה כלל וכלל . . . כמה ענייני הצוואה לא ציווה אלא לזרעו"], ומכל מקום "כיוון שכבר עוררו אותו" כראי להתחשב ולשנות הדבר.

וכן:

"בעניינים כגון דא, די לן חידושו" אולם כיוון שהעיר בעניין יעשה משהו כ"סגולה".
ובדומה לכך: "אין למדין סברות דנפשיה [=מעצמו]".

מקרה בלתי רגיל (אגרות-קודש כרך ז' עמ' רסד"ה, איגרת להרב אלימלך קפלן מלוד) מצאנו, כאשר קבע הרבי כי מכיוון שהנשאל ראה סימן של היפך הברכה בעצמו בנידון, הרי למרות שעל-פי דברי אדמו"ר הזקן יש להתיר, ימשוך ידו מלהורות היתר בדבר!

הנושא המדובר היה: קציצת אילן העושה פירות שרובו יבש וכו', ויש דעות בהלכה לכאן ולכאן. הרבי ציין לצוואת רבי יהודה החסיד אות מה: "אילן העושה פירות אין לקצץ אותו", ולאחר מכן כתב את הדברים האמורים.

בשנת תשל"ח נשאל הרבי: שני אחים הנשואים לשתי אחיות והאח השלישי רוצה לישא את האחיות

בהנוגע לשמירת הדת וענייניה שתהיה אשה משכלת יראת ה', ומאן שלא קפיד בכל האמור בספרים שמזכיר פשיטא ופשיטא דלא קפדין עמיה.

ובפרט שבהנוגע לספרים כאותם שמזכיר במכתבו, הנה צריך עיון רב אם הם בר סמכא, ואפשר שלא נאמרו אלא למקומם ועדתם וכו' וכו'. ובמכל-שכן מאזהרות רבי יהודה החסיד שבכמה מסעיפיו אומרים כהנ"ל, שלא נאמרו אלא לזרעו, אף שר"י החסיד סמכו אבות הקבלה ידיהם עליו . . . עתה שכמה העלמות והסתרים בעניני שידוכין - שמלבד הציונים המיוחדים של ר"י החסיד וכיוצא בזה, אין להקפיד כלל. ולהקפיד על דבר משנה בן י"ח לחופה ומאמרי-רבותינו זכרונם לברכה הידועים (קידושין כט, ב. פסחים ק"ג, א. ועוד), שבוודאי בר סמכא הם, ולכל העדות נאמרו וכו'...

וכאן חתם הרבי את מכתבו:

ובאם ההצעה טובה ומצויינת על-פי תורה ויראת שמים יגמור, ויהי רצון שיהיה בשעה טובה ומוצלחת.

תספורת בראש-חודש

פעם נשאל הרבי בעניין תספורת הראשונה לילד בן ג' שנים ("יום גזיות השערות"), כיוון שיום ההולדת חל בראש חודש ('אגרות קודש' כרך ח"י עמ' קצא), והשיב:

הנה ידוע על-פי צוואת ר"י החסיד שאין לגלח בראש חודש...

ואף שלכאורה יש מקום [=להתפלפל ו] לומר: (א) דהיינו דווקא גילוח (כלשון הצוואה. וכן הוא במגן אברהם סימן ר"ס) אבל להסתפר מותר. (ב) דשאני תספורת ג' שנים דדבר גדול הוא במנהג ישראל. הנה כיוון דלשון אדמו"ר הזקן (סימן רס סעיף א) הוא להסתפר, ושהוא מפני חשש סכנה (ולא-איסור), והתספורת לא הוי מצווה ממש . . . מידי ספק לא יצא ולדעתי יש לעשותה (תיכף) לאחר ראש חודש. ובאותו עניין:

בט' שבט תשי"ח ('אגרות קודש' כרך טז עמ' ערב) שיגר הרבי מכתב ברכה מיוחד וכן רשם הערות למהדיר הנכבד ר' יעקב ורדיגר - שהוציא

השלישית, האם הדבר מותר?

הרבי השיב (לקוטי שיחות כרך לד, עמ' 294 -

:293)

באם שניהם [האח השלישי והאחות השלישית] יראי' שמים (שבתקופתנו - שאינו מצוי כל-כך כבודרות שלפנינו), זהו טעם עיקרי להשתדל בהשידוך יגמרו השידוך בטוב, אבל לא ידורו בעיר אחת עם שאר האחים.

כל זה - בנוגע לאשכנזים. בנוגע לספרדים - יש לברר האם בכלל קיבלו עליהם סעיף זה מצוואת רבי יהודה החסיד כן יש לצרף ל[=היתר] עשיית השידוך: (א) מה שכתוב בהצוואה ומסתמא ב' אחים לב' אחיות - לזרעו (ראה פסקי דינים להצמח צדק יורה דעה סימן קטז. ושם נסמך). (ב) הענין דכיוון דדש (שכבר נשואים ב' אחים לב' אחיות) דש. ולהחמיר כיוון שמדובר באח שלישי - בכיוצא בזה בנסתר אין למדין סברות דנפשיה. והעיקר - שיתנהגו ביראת שמים.

שמות כלה וחמותה

ב'אגרות קודש' כרך יט עמ' רצה:

כותב בענין צוואת ר"י החסיד בהנוגע לשמות כלה וחמותה.

ונראה השמועה שאמרו לו בשם כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, שכיוון שלאחת מהן שתי שמות, הרי בלשונו [קדוש], אין שום חשש בעולם כלל וכלל, עיין שאלות ותשובות הצמח צדק חלק אבן העזר סימן קמ"ז ופסקי דינים להצמח צדק יורה דעה סימן קט"ז.

(ב) מובן שצריך שלא ישתקע השם השני באופן שישתוו השמות וגדר שם שנשתקע הרי מובא בטור ושולחן ערוך ונושאי כליהם סימן קכ"ט.

חתן וחמיו

כששם אבי המדוברת אברהם והמיועד נקרא אברהם מרדכי-שמואל, השיב הרבי (אגרות קודש כרך ד' עמ' קס):

יעויין בהגהות מקור חסד לצוואת ר"י החסיד

שמציין להמצדדים להיתר בזה: חתם סופר . . השיב משה . . דברי חיים . . אמרי אש . . טוב טעם ודעת . קנאת סופרים . . יד שאול . . פתחי תשובה . . ואנו אין לנו אלא פסק-דין כ"ק אדמו"ר הצמח צדק . . שכיוון ש"אין השמות שווין ממש אין שום חשש כלל וכלל" עיין שם. אלא שיקבע שיעלה לתורה ויחתום וכו' . . גם בשאר השמות שלו..

לימוד בבית ברבים

ב"אזהרות נוספות לצוואת ר"י החסיד" אות ט נאמר: הדר בבית אחד ויצא ממנו לא יחזור לדור בתוכו עד אחר שבע שנים שלימות.

כשנשאל הרבי עליידי תושב כפר חב"ד, שעזב לזמן מה את ביתו ולאחר מכן ביקש לחזור לגור שם, אם יש מקום לחשש, שלל זאת הרבי מכמה וכמה טעמים:

(א) הרי גם במהלך חלק מהתקופה שהשואל עזב - דר שם בנו ו"ברא כרעא דאבוה", (ב) מראש הותנה שהעוזב ישוב אחרי זמן קצר, (ג) הכפר הוא של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ וברשותו.

והרבי קובע: בכלל בעניינים כגון אלו אין לנו [אלא] עצם החידוש ואין להוסיף עליו. אמנם -

כיוון שהעיר בהענין, מהנכון שקודם שיחזור הוא לדירתו ילמדו שם ברבים ג' ימים, על-כל-פנים פעם ליום זאת אומרת חזקה בפעמים וחזקה בימים, ולאחרי זה ידור שם במנוחה שמחה וטוב לבב.

קריאת שם

בצוואה אות נא נאמר:

"לא יקרא איש מזרעו את בנו יהודה ולא שמואל". כשנשאל הרבי "אם יש לחשוש בקריאת שם יהודא ושמואל על-פי צוואת ר"י החסיד", השיב:

הרי מעשים בכל יום שאין חוששים לזה כלל וכלל, והוא עצמו יוכיח. ומלבד שהנ"ל כמה עניני הצוואה לא צוה אלא לזרעו - הרי ידוע שהמהרש"א הוא מזרעו ונקרא שמואל אליעזר ואביו יהודא. וראה מה שהאריך בכיאות נושא זה בספר

למרות טירדותיו הרבות (כפי שהרבי ציין בעצמו: "כיוון שמפני הטרדות וכו' - נדחית כתיבת מכתב מסודר") ביקש הרבי לטלפן ולהקריא לאותו רב את תשובתו.

הרבי כותב בתחילה כי בספרים מפורש בנוגע לשם האשה ולא האיש, והרבי מציג שני נימוקים מדוע אין הדבר שייך באיש. ומכל-מקום מציע: "ובכל זאת אם ישנו שמו - הרי מהיות טוב כו'". כלומר, למה לא לשנות (כנראה הכוונה להוסיף) שמו.

בסיום המענה מוסיף הרבי:

והנה לאחרי כתיב הנ"ל ראיתי ב"אזהרות נוספות בכתב יד לצוואת ר"י החסיד" [נדפסו בספר חסידים - ירושלים ת"ו תשי"ז עמוד ל] וזה לשונו: "לא ישא אחרת ששמה כשם הראשונה... לא תקח בעל ששמו כשם הראשון... לעולם לא יהיה בטוב".

ובהערת המו"ל [של 'ספר חסידים' שם]: עיין בספר חכמת הנפש להרוקח דף כד עמ' ג. יש עוד התייחסויות מהרבי לצוואת ר"י החסיד בתחום הנישואין, ויש לדון בהם בהזדמנות.

"זכרון שמואל" (זלמנוב) נ.י. תשמ"ט עמ' 103-112.

בעניין מגורי אחים בבית אחד, השיב הרבי, למרות שמי שאינו חושש - אין חוששים עמו, "אבל כיוון שכבר עוררו אותו... יש להשתדל לשנות הדירה".

בלקוטי שיחות כרך כ, עמ' 247, יש התייחסות נרחבת לצוואה אות לה - "לא יעשה לחברו סנדק לשני בניו" - דברים שנפסקו להלכה על-ידי הרמ"א ביורה דעה סימן רסה סעיף יא.

בא' כסלו תשי"ג מציין הרבי בקצרה:

על דבר צוואת הר"י חסיד במקום מצווה אם להזהר - יעויין ספר ע' תמרים עין ה', ושם נסמך.

נישואין שניים לבעל ששמו כשם הראשון

בשנת תשל"ב (אגרות קודש" כרך כ"ז עמ' תקיד - תקטו) פנה רב חשוב ומחבר ספרים הלכתיים, בכמה שאלות לרבי. השאלה הראשונה היתה: האם יש בעיה בנישואי אשה בזיווג שני לאיש אשר שמו הוא כשם בעלה הראשון?

מינוי ל'התקשרות'

אפשר לקבל את גיליון 'התקשרות'

ישירות הביתה באמצעות הדואר

מינוי לשנה: 177 ש"ח (ב-4 תשלומים)

מינוי לחצי שנה: 88 ש"ח (ב-2 תשלומים)

את השם, הכתובת והתשלום יש להעביר לפי הכתובת:

'התקשרות', מחלקת המנויים, ת"ד 14 כפר-חב"ד 60840.

כמו-כן אפשר להירשם בטלפון ולשלם בכרטיס אשראי, בטל' 072-2770130

פרשת תולדות

אברהם הוליד את יצחק (כה, יט)

אברהם הוליד את יצחק: לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה... צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק (רש"י)

המפרשים הקשו, שלכאורה היתה התורה צריכה לרמז את המענה לטענת ליצני הדור לעיל, בפרשת וירא, שם מסופר על לידתו של יצחק.

ויש לומר, דהנה ידוע שיצחק היה מרכבה למידת הגבורה, שלכן עסק בחפירת בארות, הורדת העפר והאבנים המכסים על המעיין וגילוי המים החיים הנובעים מלמטה למעלה. יצא ממנו עשיו, גבורה דקליפה. מובן אפוא, שדווקא בפרשתנו, כשלומדים שיצחק הוליד את עשיו (גבורה דקליפה), ועיקר עבודתו (מאורעותיו) היה בחפירת בארות (קו הגבורה) - אז מתעורר תוקף הטענה, שאין לו קשר עם אברהם (שמידתו מידת החסד), ויש צורך לשלול טענה זו.

(לקוטי שיחות כרך כ, עמ' 101)

* * *

מדוע הוצרך הקב"ה ליצור באופן מיוחד את צורת קלסתר פניו של יצחק בדומה לשל אברהם, והלוא טבע הדברים שבן דומה לאביו?!

אלא אברהם היה 'מרכבה' למידת החסד, ואילו יצחק היה 'מרכבה' למידת הגבורה. הרי שהאב והבן היו בעלי תכונות אופי מנוגדות. הדבר אמור היה להתבטא גם בקלסתר פניהם, שהרי בפנים משתקפות תכונות הנפש, כידוע. לכן הוצרך הקב"ה ליצור את קלסתר פניו של יצחק בדומה לשל אברהם, בניגוד לטבע.

(לקוטי שיחות כרך כ, עמ' 100-101)

ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה... לו לאשה (כה, כ)

סיפור דברי ימי חייו של יצחק בפרשתנו מתחיל בהיותו בגיל ארבעים, שאז לקח את רבקה לאשה, וסיפור זה משמש הקדמה לעיקר הסיפור - הולדת יעקב ועשיו. וזאת, אף שבמשך ארבעים שנות חייו לפני נישואיו אירעו לו דברים רבים, ובראשם - ניסיון העקידה, וכמורכב שהייתו בגן-עדן בשלוש השנים שבין העקידה לנישואיו.

ללמדך, שתכלית הכוונה אינה מסירת-נפש (העקידה), או העלייה לגן-עדן, אלא בירור העולם, עשיית דירה לו יתברך בתחונתו. ובירור זה קשור בהולדת ילדים, כנאמר (בראשית א, כח) "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה".

(ספר השיחות תש"נ כרך א, עמ' 155)

ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת (כז,א)

ותכהין: ..כדי שייטול יעקב את הברכות (רש"י)

לכאורה, כדי שיעקב יקבל את הברכות הייתה עצה פשוטה יותר - הקב"ה יכול היה לגלות ליצחק שעשיו רשע?!
אלא הקב"ה לא רצה לספר לשון-הרע על עשיו! וכפי שאמרו רז"ל (סנהדרין יא) "אמר (יהושע) לפניו - ריבונו של עולם, מי חטא? אמר לו: וכי דילטור (רכיל, רש"י) אני לך?! הטל גורלות!".
ואם כן הוא בנוגע לעשיו הרשע, על-אחת-כמה-יכמה שכך ועוד יותר מזה צריכה להיות גדולה הזהירות שלא לדבר לשון-הרע על שום אדם מישראל.

(ליקוטי שיחות כרך טו, עמ' 215-216)

וקח לי משם שני גדיי עזים (כז,ט)

שני גדיי עזים: וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק? אלא - פסח היה; האחד הקריב לפסח, והאחד עשה מטעמים (רש"י)

מפרש הגאון המקובל רבי לוי-יצחק שניאורסון (אביו של כ"ק אדמו"ר):
"שני גדיי עזים" - הם פסח וחגיגה; "את המטעמים ואת הלחם" (פסוק יז) - היינו הלחם דמצה; "ויבא לו יין" (פסוק כה) - הוא היין של ארבע כוסות.
אך מרור לא הביא, כי מרור הוא בחינת גבורות, ואם היה מביא זאת ליצחק, שבחינתו גם היא גבורה, היה הדבר גורם להתגברות תוקף הדין.

(לקוטי לוי-יצחק עמ' ק"ה)

ותאמר לו אמו עלי קללתך בני (כז,ג)

איזו הרגעה היא זו? כלום התנחם יעקב בעובדה שאם תבוא (ח"ו) קללה, תחול על ראש אמו?!
אלא הברכות באו מבחינה נעלית מאוד, דרגה שהיא למעלה מחכמה ושכל. משום כך ה'כלי' לקבלת השפעה וברכה זו הוא עבודה במסירות-נפש, שהיא למעלה מטעם ודעת.
זהו שאמרה רבקה: "עליי קללתך בני" - כדי לזכות בברכות נעלות אלה, מוכנה אני אפילו למסירות-נפש, אם יהיה בכך צורך. בדבריה אלו השפיעה על בנה שגם הוא יהיה מוכן ומזומן להסתכן למען הברכות.

(לקוטי שיחות כרך א, עמ' 54)

ראה ריח בני כריח שדה (כז,כז)

בשעה שנכנס אבינו יעקב אצל אביו - נכנסה עמו גן עדן. הדא הוא דאמר לו ראה ריח בני כריח שדה (מדרש רבה)

מנין הכיר יצחק שריח זה הוא של גן-עדן?
אלא חז"ל אמרו (מדרש, הובא בריב"א ריש פרשתנו), שיצחק עלה לגן-העדן אחר העקדה ונשאר שם שנתיים. לכן הכיר וידע את ריחו של גן עדן...

(לקוטי שיחות כרך א, עמ' 50)

התוועדות חסידיות

הקושיה על התוועדות..

...מזמן לזמן, זעיר שם זעיר שם, נמצאים עדיין כאלה ששואלים קושיות על דרכי החסידות (אף שאינם אלא "פריסאזשנע קשיות פרעגער" (מקשנים מושבעים)).

בין הקושיות על דרכי החסידים - שואלים גם על עניין ההתוועדות ("פארבריינגען"): לשם מה מבזבזים ריבוי זמן על התוועדות? יכולים לומר לחיים, לנגן ניגון, ותוך חצי-שעה לסיים את ההתוועדות, ואחר כך להתיישב ללמוד!

כ"ק מו"ח סיפר אודות אדמו"ר הצמח-צדק, שפעם, לאחר התוועדות במשך כל הלילה, העביר ידו על מצחו, והתיישב ללמוד "חושן משפט"! - אם הרבי הצמח צדק התנהג כן, בודאי יכולים גם החסידים להתנהג כן. ובמקום זה - טוענים הם - מבזבזים ריבוי זמן על התוועדות, בה בשעה שיכולים לצאת ידי חובה בניגון ואמירת לחיים, כמנהג העולם (כפי שתיאר כ"ק מו"ח אדמו"ר את עניין השמחה אצל "עולם'שע": מוחים כפיהם (כ"ק אדמו"ר הראה בידיו הק' איך הם עושים), שותים חלב... (שהרי על-פי דין נחשב חלב למשקה המשכר), וצובטים את הלחיים עד שיראה חיוך על פניהם, סימן לשמחה...), ומיד לאחר זה - להתיישב ללמוד!

(תורת מנחם - התוועדות' תשי"ב ח"ב (ה) עמקמוד)

לא בריח ה'...

התוועדות חסידית היא עניין של ריח (כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר). בשעת מעשה נהנים מן הריח ("מ'גיט א שמעק"), זה נהנה ששמע "א גוט וואָרט", זה נהנה מהסרת קושיא באיזה עניין, וכיוצא-בזה, ולאחרי זה לא נשאר מאומה בנוגע לפועל. - הכוונה היא, שלא יישאר באופן של ריח בלבד, אלא שיהיה גם באופן של אכילה ושתייה, היינו, שיבוא לידי פועל ממש.

השעה היא כבר קרוב לשתיים, ותיכף ילכו הביתה לאכול "טשאָלנט"... וישכחו על המדובר. ...יש לזכור אפוא את נקודת הדברים בנוגע לפועל - כאמור - שכל אחד יצייר לעצמו איזה עניין היה הרבי מצווה עליו לעשות, ויעשה אותו.

(תורת מנחם - התוועדות' תשי"א ח"א (ב) ע' 95)

לעורר על הזזה עצמית

כדאי ונכון לערוך התוועדות חסידית, מתוך אהבה ואחרות, ומתוך שמחה, שכן על-ידי התוועדות יכולים לפעול הרבה יותר מפעולת היחיד שיושב בפני עצמו ולומד מן הספר. יש לעורר - בהתוועדות - על-דבר הצורך בזעזוע והזזה עצמית ("דער אייגענער טרייסל און הזזה"), ולהוסיף ולהדגיש שבשביל זה אין צורך בתענית של ג' ימים... אלא יכולים לפעול זאת על-ידי אמירת קאָפיטל תהילים כרבעי למהוי, על-ידי לימוד פסוק חומש עם פירוש רש"י, לימוד שורות אחדות בתניא, קצת חסידות ("א שטיקל חסידות") כרבעי למהוי.

- ההתוועדות יכולה להיות פעמים כך ופעמים כך ("ווי אַמאָל"). . העיקר הוא שכל אחד ואחד ישתדל בזה פעם אחת, פעמיים ושלוש, ואם עדיין לא הועיל - לא יתפעל ויעשה זאת פעם רביעית, ואם נעשה הפסק בזה - יחזור וימשיך, ואז ייווכח לפתע ("מיטאַמאָל וועט ער זיך כאָפֿן") שעומד בקרן אורה.

(לאחד השד"רים, תורת מנחם - התוועדות' תשי"א ח"ב (ג) ע' 162)

אנ"ש בבית-כנסת אחר

שאלות: כיצד ינהג חסיד חב"ד המתפלל בבית-כנסת מנוסה אחר?

א. מתי יניח תפילין דרבנינו-תם בראש-חודש?

מענה: כיוון שאנו מקפידים "שלא להפך הצינורות", אלא להתפלל כסדר התפילה דווקא, ותפילת מוסף היא כמו חול-המועד שאינו שייך לתפילין¹, יש מקום לומר שצריך להניח תפילין דר"ת קודם מוסף אפילו אם עלידי זה נפסיד תפילה בציבור. ועצ"ע. ועל-פי-דבר אפטר על כל פנים להתחיל שמונה-עשרה עם הש"ץ או לפחות בזמן חזרת הש"ץ². בדיעבד, אפשר להניח תפילין גם אחרי מוסף³.

ב. מה לעשות כשהם אינם אומרים תחנון בגלל יארציט של צדיק⁴?

מענה: מענה הרבי בנדון⁵: "מובן שהנהגה בבליטות, ברובא דרובא אינה רצויה". ומשמעותו לכאורה, שאם אפשר, צריך לומר תחנון בלא בליטות, דהיינו ללא הכאה על החזה בווידי, וללא ישיבה (אלא אם בלא-הכי הציבור יושב) וכיסוי הפנים בנפילת-אפיים.

ג. מה עם הרקיקה בעלינו⁶?

מענה: לכאורה פשוט שבמקום שהמתפללים אינם רגילים לזה, אין צריך להמתין להערותיהם, ויש להבליע הרוק בנייר או במטפחת. וכבר הביאר⁷ את דברי הגמרא, שיהא אדם זהיר שלא ירוק בפני חבריו שימאס בזה.

וראה שם⁸, שמי שנזהר מרקיקה בביתו הפרטי, יהיה אסור לירוק בבית-הכנסת (אצלנו, כיוון שזה ממנהגי התפילה⁹, אין איסור, אבל הם אינם מכירים זאת).

על שאלות אלה ואחרות בנדון, כדאי לראות מש"כ ב'התקשרות' גיליונות: רכג, תקל"ד, תרע"ו, תרפ"ד, תרפ"ט, תרצ"ד. (על תפילת ערבית מוקדמת - תקס"ג, תקס"ו. ולגבי 'קדושה', לכאורה צריך לומר את ה'קדושה' בנוסח שלהם בדיוק, כיוון שהמקור לאמירת כל הנוסח עלידי הציבור הוא מהאר"י שהורה לאומרו "מילה במילה עם הש"ץ"¹⁰ (ולא כדעת היביע-אומר בזה) ראה 'התקשרות' גיליונות: תקטו, תקנה).

1 שו"ת הרמ"ע מפאנו סו"ס קח, הובא באחרונים סו"ס כה. ולא רק בגלל "כתר", כמובא בשו"ע אדה"ז שם שיש המקפידים לחלוץ גם כשא"א כתר (וכמנהג אשכנז שאומרים 'נעריצך').

2 ומש"כ אדה"ז סי' קט סו"ס ג שאין לעשות כן כשאינו מוכרח כיוון שצריך לכתחילה לשתוק ולשמע נוסח הקדושה מפי הש"ץ, אין זה לדין שאנו אומרים הכל בעצמנו כמו הש"ץ (כדעת האריז"ל שהביא בסו"י קכה סו"ס א), כמ"ש בלבושי שרד (יא) על המנ"א שם ס"ק ט, ובמסגרת השלחן לקיצור שו"ע סי' כ ס"ק ד.

3 הוספות לשו"ע אדה"ז, במהדורה הישנה חלק ג'ד עמ' 1310 הערה 7.

4 אגב, בילקוט יוסף ח"א עמ' שנא שולל הנהגה זאת.

5 שערי הל' ומנהג או"ח ח"א סי' עח.

6 במשנ"ב סי' קנא ס"ק כד.

7 שער הציון שם אות טו.

8 כמובא כבר בט"ז יו"ד סי' קעט ס"ק ה.

9 כמובא בשו"ע אדמו"ר הזקן, במשנה ברורה ובכף החיים סי' קכה.

שעת הגזירה / מסירת נפש / ולקחת סולת

מתי נחשב 'שעת הגזירה'

ב'התקשרות' גיליון תפג עמ' 15 בהערה, עלתה השאלה אם היה המצב בבריה"מ בשעתו בגדר 'שעת הגזירה' (שבה חובה למסור את הנפש אפילו על דבר קל). ונמצאו כמה מקורות על כך:

בקובץ 'יגדיל תורה' ירושלים ת"ו, חוברת יד עמ' 16, הופיע מכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע וכו נאמר מפורשות שהמצב בברית-המועצות דאז היה בגדר 'שעת הגזירה' (לא מצאתיו לע"ע בסידרת 'אגרות קודש' שלו). ומאידך, במכתבו מיום כט טבת תרפ"ז (אגרת שיג, אג"ק כרך א' עמ' תקנ"ז) כתב שכיוון שעל-פי החוק מותר ללמד וכו', והרדיפות הן שלא כחוק, עדיין אין זו 'שעת הגזירה', עיי"ש.

אך במכתבו מיום ז' אלול תרפ"ח (אגרת ה'תקע"ט, אג"ק כרך טו עמ' רו) כתב: "כי מי זה יכול לאמר כי הוא גזירת שמד, שאומרים 'לך עבודה עבודה זרה', כאשר היה במסע הצלב, או מי הוא זה ואי זה הוא אשר יאמר כי אינו גזירת שמד".

אגב, הביטוי המקורי הבלתי-מצונזר בגמ' ובפוסקים הוא 'שעת השמד', ומפני הצנזורה שינו ל'שעת הגזירה'.

דיוק בכתיבת הביטוי 'מסירת נפש'

עד כמה שראיתי, בכתיבי רבותינו נשיאינו המקוריים (לא בתרגומים ללשון-הקודש) מופיע תמיד הביטוי "מסירת נפש" ללא וא"ו, בניגוד למקובל בעברית כיום, ובתרגומים מדברי רבותינו לעברית - לומר ולכתוב "מסירת נפש" בוא"ו.

בעלי דקדוק טוענים שאין הבדל בין משמעות שתי הצורות הללו, ורוב האנשים אינם מבחינים בהבדל, אבל מה עם "חייב אדם לומר בלשון רבו" (עדות פ"א מ"ג, וש"נ)? ואכן בפרסומי 'הנחות בלה"ק' מופיע כמו בכתיבי רבותינו.

הרב יוסף שמחה גינזבורג

עוד בקשר ל"ולקחת סולת"

בקשר לדיון שהתקיים בזמנו בנושא (מתי אומרים זאת) ב'התקשרות' גיליונות תקכ"ה, תקכ"ז - תמיהני על הקושיות וההשערות והדיוקים בסדר הבלתי־מדוייק של ה'מחזור השלם'.

די בסיבה הטכנית הפשוטה ביותר (נוחיות חיתוך הדפים וההדבקה) כדי להעביר את ה'ולקחת סולת' לסוף סדר התפילה.

מה גם שיש מקום לומר שתחילה מדפיסים את השייך לראש־השנה בקביעות, ורק אחר־כך את המזדמן לעיתים כשחל בשבת־קודש.

ולסברתו של הרה"ג ר' אשר לעמיל שי' כהן, שמסיימים תחילה את השייך לציבור: האם ל'ש־זכירות' יש גדר כמו תקנת אמירת תהילים, או כאמירת לחם הפנים (=ולקחת סולת)?! והרי במחזורים מופיעות הזכירות אחר לחם הפנים והתהילים (כך על־כל־פנים במחזורים הישנים, שיש סברא שהרבי ראה אותם קודם ההדפסה).

והעולה על כולנה, שמדי שבת בשבתו ראו את הרבי אומר 'ולקחת־סולת' והזכירות¹ לפני אמירת תהילים.

אחד מאנ"ש, ירושלים ת"ו

---

1 רבים אומרים, שראו את הרבי אומר משהו מתוך הסידור לפני אמירת תהילים, ומסתבר שאמר 'ולקחת סולת', אבל כיוון שלא ראו שדפדף אז בסידורו, לא מסתבר שאמר גם את הזכירות' אז - המערכת.

הלכות ומנהגי חב"ד

יום רביעי

ו' בכסלו

יום שישי

ח' בכסלו

מהיום בערב, מתחיל זמן קידוש לבנה למנהגנו¹.

כשנשלם יום ז' בכסלו השנה, כבר מלאו שלושים יום ל'שאלת גשמים', ועל-כן מתפילת ערבית של יום חמישי בלילה ואילך, המסתפק אם שאל 'טל ומטר' אינו צריך לחזור².

1) היממה השביעית מזמן המולד - ראה 'התקשרות' גיליון תנ"ד. אך אם יש עננות מוגברת, ניתן לקדש לפני ז' ימים, ובלבד שיהא אחר ג' מעת-לעת [משנ"ב סי' תכו ס"ק ד, 'קידוש לבנה - אוצר הלכות ומנהגים' פ"ג ס"א וש"נ], כפי שנהג כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' בחודשי החורף בליובאוויטש, כמ"ש בשער הכולל פל"ג ס"ב ובהגהות כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע על הסידור (בסידור 'תורה אור' ברוקלין תשמ"ז הוא בדף רמ"ה ע"א).

2) שו"ע אדמוה"ז סי' קיד ס"י, קצות-השולחן סי' כא סי"א, לוח כולל-חב"ד ז' במרחשוון.

לזכות

אנשי החסד הדגולים

הרה"ח ר' אברהם משה דייטש והרה"ח ר' גבריאל גופין שיחיו

ולע"נ האחים הרה"ח ר' זלמן יודא ור' יוסף יצחק,

בני הרה"ח ר' שלום ישעי' ע"ה דייטש